

ПРИКАРПАТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. В. СТЕФАНИКА

На правах рукопису

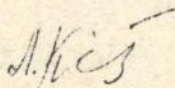
КАЛУСЬКА Любомира Василівна

НАРОДНІ РЕМЕСЛА ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНО-ТРУДОВОГО
ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Спеціальність ІЗ.00.01 - теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Івано-Франківськ - 1994

00756846 (-)

Інститут педагогіки та психології
Івано-Франківського національного педагогічного університету
імені Василя Стефаника

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор
академік АН України
СТЕЛМАХОВИЧ МИРОСЛАВ ГНАТОВИЧ

Офіційні опоненти: - доктор педагогічних наук, професор
АРТЕМОВА ЛКБОВ ВІКТОРІВНА
- кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
НАУМЕНКО ТЕТЯНА ІВАНІВНА

Провідна установа - Інститут системних досліджень
Міністерства освіти України

Захист відбудеться "13" _____ 09 _____ 1994 року о 12 год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 09.03.01 в
Прикарпатському університеті ім. В.Стефаніка за адресою:
284000, м. Івано-Франківськ, вул Шевченка, 57.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці
Прикарпатського університету ім. В.Стефаніка.
Автореферат розісланий "13" _____ 08 _____ 1994 року.
Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

[Handwritten signature]
О.С.Реза

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. З прийняттям Декларації про державний суверенітет України визріла об'єктивна потреба у національно свідомій працюючій людині з її ідеалами, інтересами, моральними цінностями.

Одним із найголовніших напрямків, визначених Державною національною програмою "Освіта" /"Україна ХХІ століття"/ є становлення морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини, відтворення культури й духовності.

Шлях до духовного становлення особистості починається у дошкільному віці з ранньої етнізації і соціалізації дитини, тобто природного входження її в духовний світ і традиційне життя рідного народу, в культуру нації як складову загально-людської культури.

Відхід від культурно-історичних традицій своєї нації, розрив між теорією і практикою життя привели до руйнування традиційних механізмів виховання моральності і працелюбства у підростаючого покоління. В результаті виникли такі потворні явища як зневага до рідної мови, культури, зниження поваги до людини-трудівника, відсутність бажання працювати і приносити користь суспільству. Тому проблема морально-трудового виховання підростаючого покоління набуває особливої актуальності.

Теоретична основа морального виховання через працю була закладена Г.Сковородою, О.Духновичем, Я.Команським, Й.Песталоцці та ін. Значний вклад у розробку даної проблеми внесли С.Русова, В.Сухомлинський, К.Ушинський.

В теорії дошкільної педагогіки питання морально-трудо-

го виховання розглядалось з різних позицій. Досить часто вичленовувались завдання морального і завдання трудового виховання як окремі компоненти загального процесу формування особистості дитини. Психолого-педагогічні умови дитячої праці розглядали Р.Бурє, О.Кириченко, Г.Костюк, В.Тютюнник та ін. Окремі проблеми морально-трудового виховання дошкільників досліджували Л.Артемова /ознайомлення з працею дорослих/, В.Колісник, В.Павленчик /формування позитивного ставлення до праці/, О.Долинна, В.Котирло, Н.Савостова /виховання працьовитості/, Г.Годіна, Р.Заїченко /виховання бережливості/.

Незважаючи на інтенсивні пошуки шляхів оптимального вирішення проблеми морально-трудового виховання старших дошкільників, рівень трудової активності і моральної вихованості дошкільників залишається недостатнім.

Слід зауважити, що програми навчання і виховання, які функціонували до початку 90-х років, були, в основному, спрямовані на формування навичок у різних видах трудової діяльності. При цьому виконання трудових завдань часто нав'язувалось дітям без відповідної мотивації і формування інтересу. Це, безумовно, перешкоджало реалізації великого виховного потенціалу праці. Методи і прийоми, які пропонувала офіційна система дошкільної освіти у недалекому минулому, були, як і існуючі програми, мало орієнтовані на національні традиції народного трудового виховання. Це привело до помітного зниження його ефективності.

Визначаючи праці як категорію не тільки економічну, а й моральну та педагогічну, наш народ ебачає у ній зміст і головний фактор виховного впливу на дітей. Узагальнення принци-

пів народного трудового виховання знайшли своє втілення у педагогічних працях Г.Ващенко, О.Духновича, С.Русової, Г.Сковороди, В.Сухомлинського, а також сучасних дослідженнях Т.Мацейківа, М.Стельмаховича, Є.Сявавко та ін.

Завдання нашого дослідження полягало у тому, щоб актуалізувати механізми використання виховного потенціалу праці і повернути в дошкільні заклади та родину традиції народного морально-трудового виховання дітей.

Реалізація завдань морального виховання у праці, на нашу думку, може успішно здійснюватись через засоби народних ремесел. Їх вибір у ролі виховного засобу зумовлений тим, що:

- по-перше, народні ремесла виступають як один із видів українського народного декоративно-прикладного мистецтва, у якому відбилися регіональні особливості і традиційні заняття людей певної місцевості України;
- по-друге, вони можуть формувати емоційно-ціннісне ставлення до рукотворного національного багатства, виховувати інтерес до історії краю, гордість за талановитих майстрів, які живуть на рідній землі, викликати бажання і собі навчитися виготовляти подібні речі;
- по-третє, народні ремесла виступають у контексті традиційного народного виховання як засіб ранньої етнізації і соціалізації дитини.

У мистецтвознавчій літературі народним ремеслам даються різнобічні характеристики /з точки зору їх виникнення, оздоблення, регіональних особливостей тощо/. Здебільшого вони розглядаються як складова народного декоративно-прикладного мистецтва. Однак проблема використання народних ремесел у ролі

виховного засобу не досліджувалась.

Аналіз і теоретичний огляд педагогічної, психологічної та мистецтвознавчої літератури засвідчив лише деяку увагу до проблеми моральності і працьовитості у контексті народних ремесел. Зауважимо, що ця проблема була частково представлена тільки через ознайомлення дітей з окремими видами у процесі навчання декоративному малюванню, а у комплексі з іншими пізнавальними, розвиваючими та виховними завданнями не ставилась.

Відсутність науково-обгрунтованої системи використання народних ремесел як одного з виховних засобів, відповідних посібників та методичних рекомендацій відбилися і на застосуванні їх в практиці роботи дошкільних закладів.

Актуальність і важливість проблеми, її соціально-педагогічне значення, недостатня теоретична і методична розробленість зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: "Народні ремесла як засіб морально-трудового виховання старших дошкільників".

Об'єкт дослідження: процес формування морально-трудо-виховних якостей у старших дошкільників засобами народних ремесел.

Предмет дослідження: педагогічні умови та засоби ефективного використання народних ремесел у морально-трудо-вому вихованні старших дошкільників.

Мета дослідження полягає у розробці й експериментальній апробації раціональної структурно-логічної моделі морально-трудового виховання старших дошкільників як основи формування моральних і трудових якостей у дитини, а також визначенні психолого-педагогічних умов оптимального використання народних ремесел у практичній роботі дошкільних закладів.

Аналіз основних положень дидактики, педагогіки, психології, методики навчання і виховання старших дошкільників, досвіду роботи передових вихователів та власний досвід дозволили сформулювати відповідну гіпотезу.

Г і п о т е з а дослідження. Ефективність процесу формування морально-трудових якостей засобами народних ремесел визначається взаємодією структурно-логічних компонентів /когнітивного, аксіологічного і праксеологічного/ морально-трудового виховання старших дошкільників. Його оптимізація може відбуватися при умовах, якщо:

1) буде здійснено відбір найбільш доступних і особистісно значущих для старших дошкільників видів українських народних ремесел;

2) ознайомлення з ними увійде складовою частиною в загальну систему пізнання дитиною навколишнього світу;

3) одержані знання набудуть ціннісно-сміслового відтінку і реалізовуватимуться у трудовій діяльності;

4) засвоєні вихователями та батьками знання про народні ремесла будуть використані у роботі з дітьми.

З а в д а н н я дослідження:

1. Розкрити сутність морально-трудового виховання дітей старшого дошкільного віку засобами народних ремесел і на цій основі створити його концептуальну модель.

2. Визначити педагогічні умови ефективного використання народних ремесел як виховного засобу в практиці роботи дошкільних закладів.

3. Розробити та апробувати програму з народних ремесел та методику їх використання у виховній роботі з дітьми старшо-

го дошкільного віку.

4. Скласти систему роботи з педагогічними кадрами і батьками щодо використання народних ремесел у роботі з дітьми, перевірити її ефективність у процесі експериментального дослідження.

Методологічну й теоретичну основу дослідження становлять філософські вчення про діалектичну єдність пізнавального й емоційного аспектів самосвідомості людини; положення педагогіки та психології про моральний розвиток особистості, у якому вона виступає одночасно об'єктом і суб'єктом виховання.

До уваги бралися концептуальні завдання, визначені Державною національною програмою "Освіта" /"Україна XXI століття"/ про відродження в умовах сім'ї та дошкільних закладів народних традицій та культури як засобу збереження національної психології, формування духовності, набуття життєвого досвіду, вироблення умінь та навичок, необхідних для майбутнього життя.

У ході дослідження враховувалися прогресивні думки вітчизняних /Г.Ващенко, О.Духнович, С.Полоцький, С.Русова/ і зарубіжних /Я.Коменський, Р.Оуен, Й.Песталоцці, Ф.Фребель та ін./ вчених про формування особистості дитини старшого дошкільного віку.

В аспекті нашого дослідження важливе значення мали принципи трудового виховання українського народу, узагальнені і сконцентровані у науково-педагогічних публікаціях В.Сухомлинського, М.Стельмаховича, Б.Сявавко, у яких праця розглядається як засіб морального виховання, ранньої соціалізації та етнізації дитини.

При розв'язанні завдань дослідження використовувались такі методи:

- теоретичний аналіз психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури, наукових публікацій з проблем морально-трудового становлення особистості дитини, програм навчально-виховного процесу, педагогічної документації дошкільних закладів та відділу народної освіти м. Івано-Франківська;

- педагогічний експеримент, який передбачав комплексне використання методів спостереження, бесіди, інтерв'ю, анкетування і дозволяв перевірити практичну доцільність та ефективність розроблених шляхів, педагогічних умов використання українських народних ремесел у морально-трудовому вихованні старших дошкільників;

- порівняльний аналіз і узагальнення експериментальних даних з використанням методів математичної статистики.

Експериментально-дослідницька робота і педагогічні спостереження здійснювались у дошкільних закладах відділу народної освіти міськвиконкому м. Івано-Франківська /№ I, IO, II, I2, I8, I9, 20, 23, 24, 25, 29/ та відомчих /"Гуцулочка", "Лісова казка"/, № 5 м. Гадяча Полтавської області, № IO7 м. Дніпропетровська.

Апробація програми з народних ремесел та методики, а також перевірка їх ефективності в морально-трудовому вихованні старших дошкільників проходила на базі дошкільних закладів № 23, 25, 29 м. Івано-Франківська.

Експериментом було охоплено 169 дітей підготовчої групи, 218 вихователів дошкільних закладів, 159 мам і 156 батьків.

Дослідження проводилось поетапно.

На першому етапі /1990 - 1991 н.р./ вивчався стан проблеми морально-трудового виховання засобами народних ремесел в лі-

тературі та практиці роботи дошкільних закладів. Було проведено констатувачий експеримент. Здійснено відбір найцікавіших та найдоступніших для дітей даного віку видів народних ремесел, на яких ґрунтувалася подальша експериментальна робота. У результаті теоретичного і практичного вивчення проблеми були визначені об'єкт, предмет і завдання дослідження, висунута гіпотеза, складена програма формуючого експерименту.

На другому етапі /1991 - 1992 н.р./ здійснювалась дослідно-експериментальна робота, спрямована на підтвердження гіпотези дослідження та перевірку визначених умов оптимального використання народних ремесел як виховного засобу. Було розроблено програму з народних ремесел та методiku їх використання, систему роботи з педагогічними кадрами та батьками, розроблено діагностику показників морально-трудоих якостей у старших дошкільників.

Суть дослідно-експериментальної роботи полягала в тому, що в експериментальних групах реалізовувалися вищезазначені умови, використовувались розроблені програма та методика використання народних ремесел.

На третьому етапі /1992 - 1993 н.р./ здійснювався порівняльний аналіз рівнів сформованості морально-трудоих якостей у старших дошкільників у контрольній та експериментальній групах та їх залежність від взаємодії компонентів структурно-логічної моделі морально-трудоого виховання, програми, методики, системи роботи з вихователями і батьками. Основна мета цього етапу - введення у традиційну систему морально-трудоого виховання старших дошкільників нового змісту, форм і методів роботи, впровадження традицій народного морально-трудоого виховання.

Отримані в ході експериментальної роботи кількісні та якісні показники були піддані статистичній обробці.

У результаті виконання завдань кожного етапу було підтверджено гіпотезу дослідження і досягнуто мети.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше досліджується процес морально-трудового виховання старших дошкільників засобами народних ремесел; розкривається суть та особливості цього процесу; визначаються оптимальні умови успішного використання народних ремесел у формуванні морально-трудових якостей у дітей.

Теоретична значущість. Виходячи з теорії виховання, відображення та психічного розвитку особистості дитини була розроблена структурно-логічна модель морально-трудового виховання старших дошкільників засобами народних ремесел; визначені характеристики та критеріальні рівні сформованості когнітивного, аксіологічного та праксеологічного компонентів морально-трудового виховання; розроблені діагностичні методи дослідження показників морально-трудових якостей. Все це дозволило розробити цілісну систему використання народних ремесел у морально-трудоному вихованні старших дошкільників та виявити оптимальні умови її застосування в практиці роботи дошкільних закладів.

Практична значущість полягає у тому, що розроблені автором програма, методика використання народних ремесел, система роботи з педагогічними кадрами та батьками можуть бути використані в практичній роботі дошкільних закладів. Це дасть змогу підвищити рівень морально-трудового виховання старших дошкільників.

Д о с т о в і р н і с т ь результатів дослідження забезпечується комплексним використанням методів і їх адекватністю меті та завданням дослідження, репрезентативністю експериментальних даних, кількісним і якісним аналізом теоретичного і експериментального матеріалу з використанням методів математичної статистики, а також практичною перевіркою ефективності розробленої програми з народних ремесел, системи і методики їх використання у морально-трудовому вихованні старших дошкільників.

Н а з а х и с т в и н о с я т ь с я :

1. Морально-трудове виховання старших дошкільників засобами народних ремесел є складним структурним утворенням. Його компонентами виступають когнітивний, аксіологічний, праксеологічний і моральний, які в сукупності складають структурно-логічну модель морально-трудового виховання. Діалектика взаємодії показників цих компонентів визначає рівні сформованості морально-трудових якостей у дітей старшого дошкільного віку.

2. Система педагогічних умов, які забезпечують оптимальне використання народних ремесел у підвищенні якості морального і трудового виховання старших дошкільників:

- морально-естетична атмосфера /естетично оформлене приміщення, вдалий вибір зразків народних ремесел, стиль спілкування вихователів з дітьми/;

- рівень знань педагогів і батьків про народні ремесла і вміння їх практично використовувати у виховній роботі з дітьми.

3. Авторська програма з народних ремесел для дітей підготовчої групи, інтегрована з розділами державної програми "Малюк".

4. Сукупність засобів педагогічного впливу на формування у старших дошкільників морально-трудових якостей засобами на-

родних ремесел, які склали основу розробленої методики ознайомлення з ними та організації ручної праці на їх основі.

А пробація і впровадження. Основні положення і результати експериментального дослідження доповідались на Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій проблемам національного виховання в дошкільних закладах України /м. Івано-Франківськ, 1993/; обласній науково-практичній конференції з проблем гуманізації навчально-виховного процесу у дитячих садках /м. Івано-Франківськ, 1994/; Всеукраїнській конференції з питань інтеграції навчання /м. Полтава, 1994/; а також повідомлялись на міських, обласних науково-практичних конференціях, методичних об'єднаннях вихователів та методистів, під час лекцій в Івано-Франківському інституті післядипломної освіти.

Методична розробка "Старшим дошкільникам про народні ремесла, звичаї та обряди, символи та обереги дому" /К., РМК дошкільного виховання, 1992. - 112 с./ була рекомендована республіканським методичним кабінетом дошкільного виховання для практичного використання у дошкільних закладах.

Результати дослідження впроваджені в роботу дошкільних закладів № 1, 23, 25, 29 м. Івано-Франківська, № 5 м. Гадяча Полтавської області, № 107 м. Дніпропетровська.

Основний зміст роботи викладений у 6-и публікаціях.

С т р у к т у р а т а о с с я г дисертації.

Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, бібліографії і додатків.

Бібліографія складається із 218 найменувань психолого-педагогічних і мистецтвознавчих джерел, які були використані автором в процесі роботи над дисертацією.

У додатках вміщені таблиці рівневої репрезентації компонен-

тів структурно-логічної моделі, програма з народних ремесел для дітей підготовчої групи, система використання народних ремесел у роботі з дітьми, навчально-тематичний план роботи з педагогічними кадрами, система роботи з батьками, а також представлені формули обчислення достовірності одержаних експериментальних даних.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми і вибір теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання роботи; висвілено методи; вказано на наукову новизну, теоретичну і практичну значущість дослідження; сформульовані положення, що виносяться на захист.

У першому розділі "Морально-трудове виховання старших дошкільників засобами народних ремесел як педагогічна проблема" дається аналіз стану питання у психолого-педагогічній, мистецтвознавчій літературі та у теорії і практиці роботи дошкільних закладів; розкривається зміст морально-трудового виховання засобами народних ремесел, його структура; обґрунтовуються компоненти структурно-логічної моделі морально-трудового виховання, проводиться їх діагностика, рівнева репрезентація показників, методика їх виявлення та сформованості.

На великі виховні можливості праці звертали увагу представники філософських та психолого-педагогічних шкіл світу. Теоретичні положення, розроблені у наукових дослідженнях філософів /Г.Сковороди, Р.Оуена, Ш.Фур'є/, психологів /Г.Костюка, Д.Ельконіна, О.Леонтьєва, Г.Люблінської, Л.Рувинського та ін./, педагогів минулого /Г.Ващенко, О.Духновича, С.Русової, В.Сухомлин-

ського, К.Ушинського/ і сучасного /Л.Артемової, З.Борисової, Р.Буре та ін./ зводяться до думки про визначальний вплив праці на формування особистості дитини на всіх етапах її онтогенезу. За даними психологічних досліджень /М.Задесенець, А.Запорожець, О.Киричук, Г.Костяк та ін./ саме дошкільні роки є найбільш сприятливими для засвоєння моральних цінностей.

Морально-трудове виховання визначається нами як процес формування морально-трудових якостей у старших дошкільників засобами народних ремесел. Ця багатоаспектна проблема має свою специфіку. Її суть у тому, що через емоційно-ціннісне сприймання дитиною різних видів народних ремесел можна збагачувати уявлення дітей про традиційні народні моральні норми поведінки у праці, формувати позитивне ставлення до неї, виховувати працьовитість.

Зважаючи на те, що в основі будь-якої моральної якості лежить інтелектуально-емоційний зв'язок, єдність знань і переживань /Л.Рувінський/ і те, що дитина пізнає світ людських цінностей не лише у формі споглядання, а діяльно, активно /Т.Поніманська/, ми зупинили свій вибір на таких компонентах:

- когнітивному, що визначає рівень знань про народні ремесла;
- аксіологічному, що характеризує рівень емоційно-ціннісного ставлення до виробів, процесу їх виготовлення та різних видів пізнавальної і трудової діяльності;
- праксеологічному, що свідчить про рівень трудової активності дитини.

При їх виборі виходили із діалектичної єдності пізнавального й емоційного аспектів самосвідомості людини і дитини зокрема.

Наслідком морально-трудового виховання є моральна вихованість. Під цим поняттям розуміємо ознаки сформованості морально-трудових якостей у старших дошкільників на ґрунті використання народних ремесел у навчально-виховному процесі. Її показниками є:

- зацікавленість історією рідного краю через знання про побут, традиційні заняття, звичаї та обряди, давні речі вжитку;
- бережне ставлення до предметів людської праці, виробів народних умільців;
- працьовитість, що проявляється у постійному прагненні вдосконалювати свої уміння і навички, у бажанні займатись рукоділлям, у задоволенні від виконання будь-яких трудових дій;
- культура та естетика праці, що визначається здатністю дитини самостійно та раціонально організовувати свою трудову діяльність.

Моральна вихованість виступає інтегративним особистісним утворенням, на формування якого впливають багато зовнішніх і внутрішніх факторів. Вважаємо, що за своєю суттю вона є морально-трудою готовністю дитини, що формується під впливом українських народних ремесел, до успішної інтеграції у систему суспільних морально-трудових цінностей. Інтенсифікація цього процесу повинна відповідати внутрішній логіці. Вона полягає у гармонійному поєднанні одержаних дітьми знань про народні ремесла, моральні норми поведінки під час трудової діяльності з емоційно-ціннісним ставленням до народних ремесел та їх реалізацією у трудовій діяльності. Виходячи з цього, цілком виправдану, на нашу думку, є структурно-логічна модель морально-трудового виховання засобами народних ремесел, суть якої поля-

гає у взаємозалежності і взаємобливах обраних компонентів, що і було доказано в ході експериментальної роботи.

Для діагностики морально-трудових якостей у старших дошкільників, які можуть сформуватися при використанні народних ремесел у навчально-виховному процесі, були розроблені і представлені у розділі показники кожного з компонентів морально-трудового виховання, методики їх дослідження та критеріальні рівні їх сформованості /високий, достатній, низький/

З метою визначення умов оптимального використання народних ремесел у підвищенні якості морально-трудового виховання було проведено констатувчий експеримент. Він складався з трьох серій. Перша серія була спрямована на виявлення найбільш цікавих і доступних для дітей видів народних ремесел та рівень обізнаності з ними. Завдання другої серії полягало у вивченні стану проблеми в практиці роботи дошкільних закладів. Третя серія передбачала виявлення рівня знань вихователів та батьків про народні ремесла.

У ході дослідження було виявлено, що 87,6% старших дошкільників проявляли підвищений інтерес до вишиванок, 67,4% - до витинанок, 46,0% - до кераміки, 29,6% - до тканиня, 9,5% - до різьби по дереву, 7,1% - до карбування та випалювання. Виходячи із цих даних ми зупинили свій вибір на перших чотирьох видах народних ремесел для подальшої експериментальної роботи.

Не було виявлено жодної дитини з високим рівнем знань про народні ремесла, проявами трудової активності та моральної вихованості.

Такий стан пояснюється низьким рівнем знань вихователів та батьків про народні ремесла і відсутність методичних розро-

бок з даної проблеми. Це підтвердилось експериментальним вивченням даних самооцінки знань вихователями та батьками за десятибальною шкалою. Середній бал знань з різних видів народних ремесел серед вихователів коливався від 6,9 до 4,3, а серед обох батьків від 3,4 до 1,3; виняток становила обізнаність мам з вишиванням, де середній бал був 6,6.

У другому розділі "Шляхи підвищення якості морально-трудового виховання старших дошкільників засобами народних ремесел" описані експериментальна програма та методика використання народних ремесел, викладені результати дослідно-експериментальної перевірки їх ефективності, показана динаміка рівнів моральної вихованості старших дошкільників через народні ремесла в умовах виконання програми "Малютко" та експериментального навчання і виховання.

Формуючий етап експерименту був спрямований на відтворення сконструйованої структурно-логічної моделі морально-трудового виховання засобами народних ремесел в реальному навчально-виховному процесі і перевірку впливу взаємодії її компонентів /когнітивного, аксіологічного та праксеологічного/ на рівень морально-трудового виховання старших дошкільників.

Мета формуючої роботи полягала у підтвердженні положення гіпотези про те, що народні ремесла можуть бути ефективним засобом підвищення якості морально-трудового виховання дітей старшого дошкільного віку при таких оптимальних умовах:

- 1) ознайомлення з народними ремеслами повинно увійти складовою частиною в загальну систему пізнання дитиною навколишнього світу;
- 2) одержані знання набудуть ціннісно-сміслового відтінку

і реалізовуватимуться у трудовій діяльності;

3) засвоєння вихователями та батьками знань про народні ремесла і їх використання у виховній роботі з дітьми.

Для реалізації першої умови було розроблено експериментальну авторську програму з народних ремесел для дітей старшого дошкільного віку. Стержневою основою її є максимальна інтеграція процесу ознайомлення з видами народних ремесел в усіх розділах базової програми "Малютко". Це дає змогу, не порушуючи загального процесу навчання і виховання, давати дітям різнобічні знання про вишиванки, витинанки, кераміку, ткання, закріплювати їх у різних видах діяльності, розвивати уміння і навички ремесла, формувати моральні якості у праці.

Для виконання другої умови були розроблені:

а/ методика використання народних ремесел у роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Специфіка її у тому, що для ознайомлення з кожним із видів народних ремесел підбирались ефективні методи, ігрові прийоми та ігрові ситуації. Вони були спрямовані на активізацію пізнавального та емоційно-ціннісного ставлення дітей до народних ремесел;

б/ методика навчання вишиванню, витинанню, тканню, виготовленню керамічних виробів. Суть її полягала у навчанні дітей елементам ремесла, формуванні початкових умінь та навичок, у вихованні бажання постійно діяти "як майстер" /економно витрачати матеріали, проявляти старанність у роботі, дотримуватись культури праці/.

Виходячи з цих умов та їх методичного забезпечення, структура формулчного експерименту складалася з трьох блоків, які включали дослідження когнітивного, аксіологічного та праксеоло-

гічного компонентів морально-трудового виховання.

Перший блок характеризувався поетапним засвоєнням дітьми знань про народні ремесла та їх закріпленням у різних видах діяльності. Виховні завдання цього блоку були спрямовані на формування інтересу до народних ремесел, до виробів, до процесу їх виготовлення, бережне ставлення до виробів, виховання поваги до людини-трудівника, до зацікавлення історією краю.

Другий блок формуючої роботи був спрямований на вироблення у дітей емоційно-ціннісного ставлення до народних ремесел, до процесу одержання знань та виготовлення виробів. Увага акцентувалась на формуванні емоційного сприймання видів народних ремесел та вмінні давати естетичну оцінку.

Третій блок визначав реалізацію набутих знань про народні ремесла в практичній діяльності. При цьому визначалися такі виховні завдання: виробити у дошкільників потребу постійно удосконалювати свої уміння і навички, виховувати працьовитість, формувати культуру та естетику праці.

Реалізація третьої умови, яка забезпечується рівнем знань педагогів та батьків про народні ремесла, проходила у два етапи. На першому було виявлено рівень знань педагогів та батьків про народні ремесла, який ми визначили як недостатній. Другий етап полягав у збагаченні знань про народні ремесла на основі розробленої системи шляхом проведення бесід, лекцій, семінарів та інших форм роботи з педагогами і батьками.

Особливість формуючої роботи полягала у тому, що в експериментальних групах були реалізовані всі вищеперелічені психолого-педагогічні умови формування морально-трудових якостей старших дошкільників засобами народних ремесел та їх методич-

не забезпечення.

У контрольних групах керувались вимогами базової програми "Малютко", у якій елементи використання народних ремесел зустрічалися спорадично.

На кінцевому етапі дослідно-експериментальної роботи було проведено контрольні зрізи з метою виявлення ефективності запропонованих програми, методик, системи роботи з вихователями та батьками. При цьому використовувались ті ж параметри визначення показників, що й на етапі констатуючого експерименту.

В експериментальній групі (ЕГ) порівняно з контрольною (КГ) виявлено значно вищий рівень знань про народні ремесла (ЕГ - 67,4% і КГ - 47,0%), вищий прояв інтересу до них та емоційно-ціннісного сприйняття (ЕГ - 76,7% і КГ - 54,2%), рівень трудової активності (ЕГ - 84,9% і КГ - 77,1%).

Байдужих до трудової діяльності на основі народних ремесел у жодній з груп нами не виявлено. Це свідчило про виразну потребу дошкільнят у трудовій діяльності. Інтерес до неї визначали не тільки поведінка дітей під час праці, але й рівень знань та емоційно-ціннісне ставлення до народних ремесел.

Простежувалися взаємвпливи показників когнітивного, аксіологічного та праксеологічного компонентів морально-трудового виховання старших дошкільників засобами народних ремесел. Підвищення рівня одного з них викликало збільшення в інших.

Достовірне $/z < 0,01/$ збільшення кількості дітей експериментальної групи порівняно з контрольною з високим і достатнім рівнями показників вищезазначених компонентів давала підстави говорити про ефективність розроблених програми, методик, системи роботи серед вихователів і батьків з народних ремесел.

Протягом всієї експериментальної роботи велось цілеспря-

моване спостереження за проявом такої моральної якості як інтерес до історії краю. В результаті формуючої роботи одержано достовірне збільшення $\llcorner < 0,01$ в експериментальній групі кількості дітей з ознаками даної якості. Це пояснюється тим, що старшим дошкільникам давались різнобічні знання про народні ремесла і у зв'язку з цим розширювали їх уявлення про життя і побут українського народу в минулому, знайомили із давніми речами вжитку, традиціями народного трудового виховання, акумульованих і узагальнених народною мудрістю. Ця робота проводилась систематично згідно наших рекомендацій і розробленої програми.

Аналогічне достовірне $\llcorner < 0,01$ збільшення кількості дітей з ознаками працьовитості в експериментальній групі визначалося сукупністю розроблених педагогічних засобів, якими користувались вихователі цих груп.

В кінці експериментальної роботи доцільно організували робоче місце 28,9% дітей КГ і 52,3% ЕГ; відповідно самостійно добирали матеріали та інструменти 32,5% і 58,1%; економно витрачали матеріали 32,5% і 65,1%; послідовно і чітко виконували трудові дії 39,8% і 58,1%; відзначалися охайністю 53,0% і 70,9%; самостійно прибирали робоче місце 37,3% і 46,5%; прибирали з нагадуванням 39,8% і 36,4%; не прибирали 22,9% в КГ і 15,1% в ЕГ.

В результаті цілеспрямованої роботи вихователів щодо формування культури та естетики праці очевидне зростання показників в обох групах, хоча в експериментальній по більшості з них ця різниця є достовірною.

На основі рівнів сформованості морально-трудових якостей у старших дошкільників було визначено рівні моральної виховано-

сті. Дані представлені в таблиці.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ РІВНІВ МОРАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTI
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ в %

Групи	Кількість дітей	Рівні		
		Високий	Достатній	Низький
Перший зріз				
Контрольна	83	4,8	25,3	69,9
Експериментальна	86	3,5	31,4	65,1
Другий зріз				
Контрольна	83	12,1	31,3	56,6
Експериментальна	86	20,9	65,1	14,0

Як бачимо, кількість дітей з проявами моральної вихованості на початку експериментальної роботи (перший зріз) у контрольній та експериментальній групах мало чим відрізняються. В кінці експериментальної роботи (другий зріз) маємо достовірне збільшення $/\alpha < 0,01/$ кількості дітей з високим і достатнім рівнями моральної вихованості в експериментальній групі порівняно з контрольною. Одержані результати свідчать про ефективність розробленої цілісної системи використання народних ремесел у морально-трудовому вихованні старших дошкільників.

Проведена дослідно-експериментальна робота дозволила дійти таких висновків:

- Необхідність підвищення якості морально-трудового виховання старших дошкільників зумовлено недостатнім рівнем їх трудової активності і моральної вихованості. Одним із засобів, що впливає на ефективність цього процесу, є народні ремесла.

- Експериментальне дослідження підтвердило положення гі-

тези про те, що народні ремесла можуть виступати у ролі ефективного засобу підвищення якості морально-трудового виховання при умовах:

- а/ забезпечення емоційно-естетичної атмосфери;
- б/ здійсненні особистісно-орієнтованого підходу до проблеми виховання дітей старшого дошкільного віку;
- в/ співпраці педагогів та батьків в питаннях використання народних ремесел у ролі виховного засобу як у дошкільних закладах, так і вдома.

- Реалізація висунутих умов забезпечується авторською програмою з народних ремесел для старших дошкільників, розробленими методиками та системою роботи з вихователями та батьками.

Значно вищі показники сформованості морально-трудових якостей в експериментальних групах підтвердили їх ефективність.

- Виявлено, що успішне використання народних ремесел у процесі морально-трудового виховання старших дошкільників залежить від взаємодії когнітивного, аксіологічного та прагматичного компонентів.

Дане дослідження не висвітлює всіх питань морально-трудового виховання старших дошкільників засобами народних ремесел, і далеко не вичерпує їх виховних можливостей. Перспективними напрямками подальшої дослідно-експериментальної роботи можуть бути такі: розвиток творчих здібностей на заняттях з народних ремесел; вплив народних ремесел на розвиток і вдосконалення психічних процесів у старших дошкільників.

Основні ідеї та положення дисертації відображені у таких публікаціях:

1. Використання усної народної творчості в дошкільних за-

кладах: Методичні рекомендації. - Івано-Франківськ, 1990.

- 37 с.

2. Свята та розваги для старших дошкільників. К., 1992

- 128 с.

3. Старшим дошкільницям про народні ремесла, звичаї та обряди, символи й обереги дому. - К., 1992. - 112 с.

4. Природничий словник-довідник /на допомогу вихователям/. - К., 1993. - 64 с.

5. Народні ремесла як один із засобів ранньої соціалізації дітей старшого дошкільного віку. //Матеріали міжнародної конференції "Народні традиції, звичаї та обряди - основа національного виховання дітей у дошкільних закладах України. - Івано-Франківськ, 1993. - 2 с.

6. Деякі аспекти інтеграції художньої праці у дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової ланки освіти. // Інтеграція елементів змісту освіти: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 10-12 травня 1994 року. - Полтава, 1994.

- 3 с.

Л. Кіс

Зах. 521, тир. 100

Подписано к печати 28.07.94р. формат бумаги 60x84 1/16, объем - п.л.

Отдел оперативной полиграфии ОУС, г.Увато-Франковск, ул. Панфиловцев, 6.

AB 30.638